Kurtág György: Hölderlin-Gesänge, op. 35a

1. An (…-nak)
2. Im Walde (Az erdőben)
3. Gestalt und Geist (Alak és lélek)
4. An Zimmern (Zimmerhez)
5. Der Spaziergang (A séta)
6. Paul Celan: Tübingen, Jänner (Tübingen, Január)

Az idén kilencvenöt éves, Ligetinél három évvel fiatalabb Kurtág György az 1993 és 1997 között készült Hölderlin-Gesänge címet viselő kompozíciójában főleg a költő töredékei közül válogatott. Az eredetileg tizennégy megzenésített szövegből – ezek egyike Paul Celan Hölderlin alakját megidéző verse – végül hat „választódott ki", mert mint a zeneszerző elmondta, ezek kerültek hozzá a legközelebb az énekesekkel folytatott próbák, betanítások során. Kurtág a mű elhangzását kiegészítő kommentárként megvallotta azt is, hogy hosszú évtizedekig számára elsősorban Goethe, Schiller és Heine jelentette a német költészetet, Hölderlinhez nem igazán tudott kapcsolódni. A kilencvenes évek első felében, berlini tartózkodása idején ragadta meg figyelmét a különc költő világa, sőt hétköznapinak semmiképp nem mondható élete is. A Beethovennel azonos évben, 1770-ben született Hölderlinnél harmincéves kora körül mentális zavarok jelentkeztek, valószínűleg nem függetlenül attól, hogy kényszerűen el kellett válnia életének nagy szerelmétől, akit költeményeiben Diotimának nevez, és aki nem sokkal később meg is halt. Az 1807-ben súlyos elmebetegnek nyilvánított költőt egy tübingeni asztalosmester vette gyámsága alá, az ő házában, egy toronyszobában lakott élete végéig, és állítólag amikor a Neckar partján sétált, a növényzetet vad „Pallaksch!"-felkiáltások kíséretében csapkodta a zsebkendőjével. (A halandzsának hitt szó eredetével és lehetséges jelentéseivel külön szakirodalom foglalkozik.) A Kurtág-ciklus tételei nemcsak a Hölderlin-költemények zenei megfogalmazásai, hanem egyúttal a költő portréja is kirajzolódik belőlük, sőt jeleneteknek is tekinthetők, az Ady-dalok Bartókjával szólva mindegyik „amolyan rövid kis zenei *dráma*". Mint zeneszerző és mint a költői gondolat kibontásának módjai iránt érdeklődő alkotó, Kurtág rendkívül izgalmasnak találta, hogy Hölderlin sokszor többféleképpen írta meg ugyanazt a verset. „Kiderült, hogy nincs végleges szöveg – mondta Kurtág –, tulajdonképpen azért írtam meg a Hölderlin-énekeket, mert megpróbáltam ezeknek a bonyolult mondatszerkezeteknek a nyomára bukkanni. Berlinben egy tó mellett laktunk, körülbelül húsz perc alatt körül lehetett járni, gyönyörű fűzfák szegélyezték. Sétáltam a tó partján, leültem egy padra, és olvastam, hangosan mondtam magamnak a verseket. Nem akartam én eredetileg megzenésíteni őket, csak azt éreztem, hogy meg akarom hozzájuk találni az utat." Úgy véli, a nemrég bemutatott Beckett-operája mellett, szöveg és zene kapcsolatát tekintve ez a ciklus áll legközelebb az ideáljához: sikerült benne megvalósítania azt, hogy „szöveg és zene úgy találkozzon, ahogyan Monteverdi vagy Schütz idejében", vagyis az énekelt dallamok a költői tartalmat, a gesztusokat, valamint a szavalat lejtését is tükrözik, magukban foglalják. Ma már életrajzi okokból is közel áll hozzá a sorozat: mint mondja, felesége, Márta két évvel ezelőtti halála óta a Hölderlin költészetét és életét meghatározó Diotima-szerelem neki is egyik legfőbb témájává vált.